

Lluís Bernat Prats Mahiques

**Democràcia cristiana i valencianisme.
Història de la UDPV (1965-1978)**

institució
alfons el magnànim
centre valencià
d'estudis i d'investigació
VALÈNCIA, 2019

Adés & Ara — 7

Director de la col·lecció: Ismael Saz

Director adjunt: Ferran Archilés

Compost amb lletra Linotype Syntax® i imprés
sobre paper Clarex 1.27 Literatura Color 03 de 90 g/m²

© 2019, Lluís Bernat Prats Mahiques

© 2019, d'aquesta edició:

Institució Alfons el Magnànim

Centre Valencià d'Estudis i d'Investigació

Corona, 36, 46003 València

Tel.: +34 963 883 169

iam@alfonselmagnanim.com

www.alfonselmagnanim.net

Disseny de la coberta: Espai Paco Bascuñán

Disseny de la col·lecció: Fèlix Bella

ISBN: 978-84-7822-791-4

Dipòsit Legal: V-410-2019

Maquetació: Gráficas Papallona

Impressió:

Índex

Agraïments 9

Introducció 13

I. País Valencià (1960-1977): canvis, evolució i transició 25

Evolució econòmica del País Valencià 25

La primera veu d'oposició en València: la protesta obrera 27

Alguna cosa es mou a la Universitat 28

L'Església valenciana: una o més d'una? 30

Cultura i art en valencià 36

La Transició al País Valencià 46

II. Història del partit: Unió Democràtica del Poble Valencià

(1965-1974) 67

Els prolegòmens 67

La fundació del partit 70

Herència o referència? 75

Perfil ideològic inicial 81

Acció política 88

El nucli de Castelló i la revista *Al Vent* 93

Últimes espurnes abans de... 95

PROLESA i Unió Democràtica Valenciana 98

Antics militants de DRV, gilroblistes i amics

de Joaquim Maldonado 102

Cap a la fusió i el II Congrés 105

III: Història del partit: Unió Democràtica del País Valencià

(1975-1978) 119

La reactivació del partit 119

El butlletí intern *Acció* 128

El III Congrés d'UDPV 134

Les eleccions de 1977 140

La campanya electoral	145
Perfil socioprofessional dels militants del partit	156
Els resultats de les eleccions	159
Anàlisi del resultat	163
IV. UDPV i la qüestió nacional	177
El discurs nacional en Unió Democràtica del Poble Valencià	177
El discurs nacional en Unió Democràtica del País Valencià	186
Unes reflexions finals	193
V. UDPV i la democràcia cristiana	201
Els contactes amb Unió Democràtica de Catalunya	201
Els contactes amb l'Equip Demòcrata Cristià de l'Estat Espanyol	211
VI. La incertesa del futur	233
El IV Congrés	233
Els últims senyals de vida	239
Trajectòries personals	242
La lluita contra l'oblit	244
Conclusions	251
Annex	271
Bibliografia i fonts	281
Premsa	281
Revistes	281
Fonts documentals	282
Fonts orals	284
Biblioteques, hemeroteques i arxius	284
Fonts audiovisuals	285
Fonts bibliogràfiques	285

Agraïments

El llibre que tot seguit comença és el resultat d'un intens i llarg treball de recerca, que s'inicià més o menys cap a l'any 2005. El camí fins a arribar on es trobem ara no sempre ha estat fàcil i en ocasions ha semblat inabastable. Tot i això, avui ens trobem redactant aquestes línies que testimonien que l'esforç ha valgut la pena i que la millor prova d'això és el treball que ara tenen a les seues mans. Durant tot aquest temps, ha sigut molta l'ajuda, suport i confiança que he rebut de molta gent sense la qual no haguera estat possible arribar fins al lloc on ens trobem avui. Molts dels quals, han estat gent anònima que han contribuït de forma enèrgica i desinteressada a aconseguir: realitzar un projecte d'investigació que permeta conèixer una mica millor qui sou vosaltres, nosaltres, és a dir, els valencians.

Els moments i les anècdotes viscudes al costat dels protagonistes d'aquesta història excedeixen enormement el límit d'aquestes pàgines, tot i això espere haver contribuït de la millor manera possible a transmetre l'essència de les seues experiències. Aquestes línies pretenen ser una mostra de gratitud cap a aquelles persones que no sols ens han narrat una estona de la seua vida, sinó que ens han mostrat els vells records guardats en una carpeta. Espere em perdonen si tot seguit oblide alguna persona però res estaria més lluny de la meua intenció.

En qualsevol cas, moltes gràcies a tots: Vicent Miquel i Diego, Vicent Ruiz Monrabal, Ernest Sena, Rosa Serrano, Albert Sánchez-Pantoja, Vicent Diego, Josep Ferrís, Jaume Santonja, Josep

Medina; també a la resta de protagonistes del moment que hem consultat: JJ Pérez Benlloch, Rafael Arnal, Vicent Garcés, Rafael Menezo, Francesc de Paula Burguera i A. J. Sanchis.

També a les persones que hem anat coneixent pel camí i que tan amablement s'han mostrat amb nosaltres: Agustí Colomer, X. Ferré, Oscar Pérez, Guillem Bertomeu, a les institucions i els seus responsables que tan enèrgicament han col·laborat: Arxiu de la Unió, Arxiu del diari *Avui*, INEHCA, Biblioteca Valenciana, Arxiu Històric de la Universitat de València i la Biblioteca d'Humanitats Joan Reglà de la Universitat de València.

Als professors de doctorat que ens han permés anar encaminant els estudis cap on els nostres instints ens guiaven i també pels consells que tan oportunament ens donaren en tot moment: Alfons Cucó, Mª Cruz Romero, Ismael Saz, Marc Baldó, M. Martí, Jesús Millán i sobretot, als nostres tutors Teresa Carnero i Albert Girona.

Vull agrair d'una forma molt especial la feina feta d'un professor que s'ha mantingut sempre en l'ombra, però que des del primer moment es va il·lusionar amb aquest projecte i ens va posar tot allò que va estar a les seues mans perquè aquesta investigació obtingués algun resultat, i aconseguir que finalment es convertís en un llibre, gràcies Ferran Archilés.

A Joan «el de Xàtiva» i el meu amic i company d'aventures i desventures, amb qui vaig tindre la sort de viure i compartir una de les èpoques més apassionants de la meua vida: els anys de facultat, els anys del doctorat, les entrevistes arreu del país o les quantioses hores de recerca d'informació.

També un agraïment per a l'editor Vicent Olmos. El primer en confiar en aquest treball i publicar una part d'aquesta investigació en 2010 en la revista *Afers*.

Per acabar, donar les gràcies a tota aquella gent que, d'una manera o altra, han estat més a prop de mi al llarg d'aquests anys, als que estan; als que ja no; als amics, a la meua família; a Rosa,

per estar sempre ahí i tenir una paciència infinita amb mi, i al nou membre de la família, el nostre fill Pau.

Però sobretot, vull agrair als meus pares que, des del primer moment, intentaren entendre amb paciència i discreció el desig del seu fill de dedicar-se a la investigació. Al meu pare, home de bondat infinita, que ja no ha pogut veure com finalment aquest treball es convertia en llibre; i a la meua mare, cronista i transmissora de la cultura local, que ens ha inculcat, des de ben petits, l'interés per conèixer el nostre passat.

Quatretonda, Vall d'Albaida. Estiu de 2018.

Introducció

Després de quasi quaranta anys, en 1975, moria el que havia estat durant tot aquest temps el cap de l'Estat espanyol, el general Franco. En aquell moment, el futur del règim dictatorial no estava ni molt menys definit. La desarticulació de règims no democràtics no assegura sempre la transició cap a la democràcia i molt menys la seua consolidació. Aleshores, no es repetien les condicions que es donaven en Europa trenta anys abans. No hi havia eixa pressió exterior provocada pel resultat de la II Guerra Mundial. No serà fins a l'inici de la Transició quan el règim evolucione amb garanties cap a una vertadera democràcia, dins d'allò que Huntington ha anomenat «la tercera ona de democratització».¹ Quasi de forma simultània Espanya, Portugal i Grècia evolucionaren de règims autoritaris cap a democràcies pluripartidistes. Tot i això, les transicions polítiques es donen en llocs i realitats diverses, pel que resulta complicat parlar de processos idèntics.

Encara que la Transició es va realitzar des de l'interior del mateix règim no es pot considerar que solament actuaren les classes dirigents, ni tampoc que la societat imposés les seues pautes de comportament, sinó que fou un treball col·lectiu.² No podem pensar que tot s'encetà a partir de la mort de Franco, hi hagué una sèrie de transformacions que tot i no implicar un canvi democràtic anaren preparant o millorant les condicions uns anys abans de l'inici de la Transició: el procés d'industrialització, distribució de la riquesa, el desenvolupament urbanístic, l'educació i comunicació de masses, la cultura cívica, el creixement dels moviments d'oposició...

A més, cal tenir present que a diferència d'altres llocs, existiren durant la Transició diferents moviments socials partidaris de la

continuïtat del règim. Però, a pesar que els moviments d'oposició al règim no tingueren prou força per ells mateixos per enderrocar-lo, nous estudis han vingut a demostrar la seua importància per tal d'encaminar el procés en una determinada direcció i des de temps abans de la pròpia mort del dictador.³ Ja no sols en el resultat final de les reformes estructurals, sinó en la creació d'un estat d'opinió i una cultura democràtica o prodemocràtica. De forma que, la capacitat dels ciutadans per autoorganitzar-se al marge de l'estat crearà el concepte de *societat civil*.⁴

Una societat que havia anat canviant al llarg de la dècada dels anys seixanta degut a una sèrie de factors afavorits per una dèbil liberalització política que havia acompanyat unes determinades reformes econòmiques. El procés industrial, l'urbanístic, l'emigració o el boom turístic sols foren alguns d'aquests factors que transformaren de forma radical les inquietuds i aspiracions de la nova societat. El moviment obrer serà el primer i gran protagonista dins dels moviments d'oposició. Un nou moviment obrer que creix sobre la base de noves generacions que assumiran la seua consciència de classe a partir de la seua pròpia experiència de lluita per les seues reivindicacions específiques. Els comunistes, sobretot, demostrarien una gran capacitat per a connectar amb la nova classe obrera, participant en les lluites dels treballadors i realitzant una important feina de reorganització, fins al punt de convertir-se en l'única força política sòlidament implantada en l'interior.⁵

Apareixeran nous sindicats, com CCOO i USO que aniran traient protagonisme als ja existents (HOAC i JOC). La Universitat serà l'altre nucli inicial on els moviments d'oposició adquiriren protagonisme. Els estudiants no s'organitzaran solament al voltant de sindicats estudiantils, sinó que crearan nous partits polítics amb un perfil molt radical. A les lluites estudiantils, s'aniran unint al llarg dels anys els mateixos professors (PNN's). També des de dins de l'església hi hauran veus crítiques amb el seu discurs oficial. Des dels moviments especialitzats d'Acció Catòlica (JARC, JEC, JIC,...), els rectors obrers

o el recolzament de part de la jerarquia als moviments nacionalistes alternatius, especialment a Catalunya i al País Basc.

Els moviments veïnals començaran a tenir una especial rellevància a finals del franquisme. Creats a partir de les associacions de caps de família, tindran en la seua primera etapa una especial coincidència amb les mobilitzacions obreres. Repartits entre els barris de les ciutats, els moviments veïnals tindran el seu rival més directe en els ajuntaments, als quals exigiran, entre altres coses, una millora dels equipaments socials, culturals i una millora de les infraestructures urbanes i sanitàries. També en els moviments veïnals veurem una especial influència del PCE. També en el camp de la dona assistirem a l'aparició d'un moviment feminista de nou tipus en què les noves demandes estaran lligades amb la condició sociocultural de la dona com l'avortament, el divorci o la legalització i el control dels anti-conceptius. Aquestes demandes més concretes no es faran fins que s'encete el procés polític de la Transició. Abans, tindran unes demandes democràtiques de caràcter molt més general.

També en aquest moviment social el PCE tindrà una especial incidència sobretot a través del Moviment Democràtic de Dones (MDM). El triomf de llistes democràtiques en alguns col·legis professionals farà que aquests juguen també un important paper d'oposició. Una societat que tindrà dos camps principals d'actuació: la mobilització i el vot. El desig de canvi cap a un sistema democràtic la portarà a no evitar el conflicte, però si a moderar-lo i en el moment oportú a racionalitzar-lo. El protagonisme de la societat civil s'estendrà fins a les primeres eleccions democràtiques.⁶ Després cedirà aquest paper als partits polítics que hauran d'intentar arribar a un consens si volen resoldre els greus problemes que tenen sobre la taula. La transició no pot explicar-se sense la crisi del règim, però aquesta crisi tampoc podrà explicar-se sense el creixement dels moviments d'oposició i la incapacitat del règim per impedir la seua extensió.⁷

Dins els moviments socials d'oposició els nacionalismes alternatius jugaran un paper molt rellevant. Els moviments naci-

onalistes anaven a ser molt importants en diferents llocs com ara el País Basc i Catalunya, i encara que en menor mesura a Galícia o al País Valencià, no solament per allò que representaven els partits, sinó pel recolzament generalitzat de la població.⁸ L'emergència d'aquests nous comportaments col·lectius estarà vinculat amb l'important desenvolupament econòmic d'aquests anys. En aquest sentit, el ressorgiment de les cultures interterritorials serà una de les més remarcables. Aquests moviments nacionalistes ampliaran de manera significativa la seua implantació social de tipus horitzontal, sobretot a Catalunya i al País Basc. En altres territoris, amb unes transformacions socioeconòmiques menors (País Valencià o Navarra) l'important arrelament del sentiment diferenciador serà bastant significatiu com per a propiciar el desenvolupament d'un nou nacionalisme no sols cultural, sinó també polític.⁹

A banda de la diversitat ideològica que puga existir entre ells hi haurà dos premisses que seran comunes, la recerca de la democràcia i la consecució d'un règim autonòmic. Els nous nacionalismes recolliran el llegat dels nacionalismes d'abans de la guerra i reformularan part de les seues interpretacions. Això suposarà la mutació ideològica d'alguns d'aquests nacionalismes, que en ocasions arribarà a provocar la ruptura definitiva. Alguns factors com ara les teories del colonialisme intern, el marxisme-leninisme o la influència dels moviments d'alliberació influiran en aquesta línia. Provocant l'aparició de grups com ara ETA al País Basc, el PSAN a Catalunya o la UPG a Galícia.¹⁰

Es tracta, principalment, d'una joventut inquieta i amb moltes ganes de passar a l'acció. Solen respondre a la veu d'alarma donada en un primer moment per uns pocs intel·lectuals i s'encarreguen d'encetar i elaborar els continguts inicials, tot i estar encara poc estructurats, d'aquest nou discurs nacionalista.¹¹ Eixa preferència del nacionalisme radical per la utopia revolucionària es va veure afavorida en aquests anys per la seua confluència en

l'heterogeni front de l'antifranquisme, on es trobaven els elements més combatius de l'oposició, com ara el moviment obrer.

Amb la mort de Franco i l'inici de la Transició assistirem a una extraordinària fragmentació del mapa polític degut entre altres factors a les enormes expectatives polítiques que es creen als diferents territoris amb la caiguda del règim. Açò produí un important efecte regionalitzador del mapa polític. No sols per l'important revifament del nacionalisme alternatiu, sinó per la pròpia reacció, emulació o contenció d'aquest. Fet que provocarà l'existència tant de partits nacionalistes com regionalistes, no sols als territoris tradicionals, sinó allà on mai havien existit.

Aquesta tessitura també provocarà la federació de partits d'àmbit estatal com ara el PSOE o el PCE. Aquest efecte també serà extensible a l'espectre polític del centre-dreta que davant la crisi del vell sistema les elits polítiques locals decideixen organitzar-se pel seu compte, bé siga per a una major pressió per tal d'aconseguir òrgans de govern autonòmics o bé per poder entrar amb força a una estructura partidista major, com ara UCD o AP.¹² La seua existència es veurà justificada al voltant d'un discurs polític de caràcter regionalista. Exemples d'aquest fenomen podria ser el Partido Social Liberal Andaluz, el Partido Gallego Independiente, Acción Regional Extremeña, Alianza Regional de Castilla y Leon...

Serà en aquesta nova empenta dels moviments nacionalistes en la dècada dels anys seixanta en la qual caldrà situar el naixement i desenvolupament d'una de les experiències partidistes més singulars que coneixerà el nacionalisme al País Valencià, la Unió Democràtica del País Valencià.¹³ Tot i això, a hores d'ara encara hi ha molt pocs estudis publicats al voltant del partit. Solament Agustí Colomer¹⁴ i Xavier Ferré¹⁵ han dedicat part dels seus treballs a suplir aquesta carència. El treball que tot seguit s'enceta ve motivat principalment per dos motius aprofundir més si cap en el coneixement de la Transició valenciana i aportar nous coneixements a l'estudi de la història del nacionalisme al País Valencià. Per tal

de poder aconseguir aquests objectius hem centrat el nostre estudi en l'anàlisi de la UDPV, un partit nacionalista valencià que va existir durant la segona part del franquisme i els primers anys de la Transició.

El següent treball s'estructurarà al voltant de dos vessants principalment. Per una banda, aprofundir en la història del partit prestant una especial atenció en aquells aspectes que ajuden a mostrar la seua condició de partit nacionalista. Per això, seguirem l'evolució del seu discurs nacional així com l'acció política desenvolupada al llarg dels anys. Per altra, analitzar la importància del mateix dins la història del nacionalisme valencià. En eixe sentit, caldrà situar l'aparició del partit en el moment d'aparició del nou valencianisme a partir de la dècada dels anys seixanta. Caldrà veure la seua vinculació amb els aspectes teòrics del valencianisme i esbrinar la possible relació amb altres partits nacionalistes. També tractarem de donar en la mesura que siga possible una perspectiva del partit que vaja més enllà del que és el «cap i casal».

L'obra es divideix en sis capítols. El primer dels quals, es dedicarà a contextualitzar el País Valencià durant els anys d'existència del partit, és a dir, entre els anys seixanta del segle XX fins a les primeres eleccions democràtiques de 1977. Al llarg del capítol s'analitzaran els canvis i evolucions des de distints àmbits: econòmic, artístic i demogràfic. Pel vincle que varen tenir alguns dels seus militants amb l'església considerem important fer una petita ullada també a la situació de l'església valenciana en aquells anys. Però sobretot, dedicarem una especial atenció a esbrinar quina importància va tindre la UDPV al voltant del naixement i construcció del nou valencianisme. Fent una especial referència a aquells trets més significatius que ens permeteren considerar-lo com un valencianisme de nou tipus.

Els capítols que venen a continuació, és a dir, el II i el III, estaran dedicats pròpiament a la història del partit, la qual hem considerat oportú dividir en dues parts. Una primera que aniria des del

moment de la seua aparició allà pel mitjan dels seixantes fins a la celebració del seu II Congrés en què es formalitza la fusió de les distintes famílies democristianes valencianes. La segona arrancaria el 1975 coincidint amb la reactivació del partit fins a les primeres eleccions democràtiques el juny de 1977. Per la seua transcendència, la celebració del II Congrés ens serveix per delimitar les dues etapes del partit ja que suposaria un abans i un després en la història del partit.

En la primera part de la història de la formació política tractarem d'esbrinar de quina manera i en quin moment apareix el partit. Estudiarem l'evolució del seu discurs a partir de l'anàlisi dels seus primers escrits. La seua acció política ens ha de servir d'ajuda també per mostrar-nos les seues majors inquietuds i prioritats. Tractarem de saber si existiren uns referents polítics del passat i si el partit fou o no realment una continuació de Derecha Regional Valenciana. En aquests anys també apareixeria una revista a Castelló anomenada *Al Vent* i alguns dels militants d'UDPV hi participaren. Serà interessant esbrinar si aleshores la publicació es convertí en un òrgan d'expressió o no del partit. Ja que en aquesta primera part es tracta el tema de la fusió i el II Congrés serà convenient conèixer una mica millor els grups que s'uniran a la UDPV originària. Per una banda, estaria el grup format al voltant de la figura de Vicent Ruiz Monrabal i que provenien dels grups especialitzats d'Acció Catòlica; per altra, el grup representatiu de Gil Robles al País Valencià i que tenia com a cap més visible a Joaquim Maldonado Almenar.

La segona part, girarà al voltant d'un punt central i decisiu en la història del partit que seran les eleccions de juny de 1977. Els instants anteriors que correspondran amb la crisi de la dictadura i l'inici de la Transició seran els anys de major activitat política del partit. La seua integració en l'Equip, els contactes amb Europa i la participació en els organismes d'oposició democràtica sols seran una mostra. A més, també dedicarem una especial atenció a la

seua publicació interna, *Acció*, a la campanya electoral i a la celebració del seu III Congrés. Dedicarem un apartat a veure gràficament els resultats de les eleccions per tal de poder analitzar millor les seues xifres i plantejar unes hipòtesis que ens ajuden a explicar millor els resultats que varen obtenir.

Els dos capítols següents tenen un caire més temàtic i teòric i estarien dedicats a analitzar els dos pilars ideològics del partit, el capítol IV a la qüestió nacional i el capítol V a la democràcia cristiana. En el primer d'ells realitzarem una anàlisi dels documents doctrinals del partit que hem trobat per veure si el seu discurs nacional va sofrir algun tipus de canvi o alteració al llarg dels anys. Per a facilitar aquest estudi dividirem la seua anàlisi en dues etapes a l'igual que els capítols corresponents a la història del partit.

En el següent capítol abordarem els vincles que varen existir entre la formació valenciana i el seu homòleg català. Saber quina és la importància que va tenir Unió Democràtica de Catalunya en l'aparició d'UDPV, si va existir alguna mena d'estructura política comuna o si es va produir algun tipus d'influència doctrinal. Durant alguns anys, UDPV va pertànyer a una estructura estatal demòcrata cristiana anomenada l'Equip Demòcrata Cristià de l'Estat Espanyol. Dedicarem un apartat també a explicar quin és l'origen d'aquesta plataforma política, quins partits la integraren i quines accions polítiques portaren a terme. L'anàlisi de l'evolució d'aquesta confederació de partits polítics de la qual UDPV formà part i la sort que corregueren els seus integrants en les primeres eleccions democràtiques ens pot ajudar a comprendre millor també els resultats electorals de la formació valenciana.

Per últim, direm que malgrat que preteníem acabar en un primer moment el llibre amb un epíleg a mesura que anà arribant informació a les nostres mans creguérem que podia convertir-se en un capítol més ja que aquesta era possiblement la part menys coneguda del partit. D'aquesta forma, el VI i últim capítol d'aquest treball està dedicat a explicar els motius que portaren a la seua

desaparició de l'esfera pública, els intents per evitar que això fos així i a observar si la memòria o l'herència d'UDPV s'estengué més enllà de la seua pròpia existència.

L'absència d'un arxiu del partit ens va obligar en un primer moment a diversificar la nostra recerca. Això significava obrir diverses pautes de treball que anaven avançant de forma paral·lela. Les fonts que anaven apareixent, i que cada vegada n'eren més, suposà finalment una important dedicació a un treball que durà més de dos anys. Trobar-nos amb algunes fonts d'inestimable valor i altres de caràcter inèdit ens va permetre fer una reconstrucció de la història de la UDPV amb una cronologia més extensa de la que s'havia publicat fins al moment i analitzar aspectes del partit que encara no havien pogut estar plantejats.

Per poder fer una anàlisi amb detall del discurs polític del partit fou necessari consultar a més dels documents interns (ponències dels congressos, cartes, publicacions del partit,...) la bibliografia i la premsa existent. La bibliografia més que la informació en sí, que també, ens serví de gran ajuda per assabentar-nos de l'existència de nous documents (arxius, revistes, periòdics...) i aspectes pels quals devia continuar la nostra investigació. En eixe sentit, moltes de les aportacions vingueren dels treballs d'A. Colomer i X. Ferré, als quals agraisc especialment els consells que aportaren a la meua investigació i els contactes personals que ens facilitaren.

En el moment en què els partits polítics, tot i la seua condició d'il·legals, començaren a aparèixer en la premsa ens va permetre fer un treball de seguiment de les accions del partit. Eixe seguiment s'intensificarà a partir de 1977 quan la legalització, la precampanya i la campanya electoral incrementaren el volum de notícies al voltant del partit a una periodicitat quasi diària. Tot i la consulta d'altres periòdics, el seguiment se centrà en els dos periòdics locals més importants d'aquell moment, *Las Provincias* i *Levante*. Un aspecte curiós, fou descobrir les nombroses ocasions en què el partit va aparèixer en un periòdic especialitzat en

agricultura com era *Valencia Fruits*. Un treball de seguiment com aquest va requerir la consulta d'hemeroteques, sobretot la de Sant Miquel dels Reis.

A partir d'ací, descobrirem l'existència de comunicats que s'havien fet públics i que denotaven les bones relacions existents amb altres partits. Açò motivà la recerca de documents que demostrarien la relació d'UDPV amb partits com ara Unió Democràtica de Catalunya o el Partit Socialista del País Valencià. Per això, entrarem en contacte amb els arxius de Convergència i Unió i l'Institut d'Estudis Humanístics Miquel Coll i Alentorn situats a Barcelona. També consultarem el fons documental sobre el PSPV que havia estat donat pel professor Alfons Cucó a l'Arxiu Històric de la Universitat de València.

Realitzarem un treball de recerca d'aquelles revistes (*Serra d'Or, Saó, Valencia Semanal, Canigó, Gorg,...*) on pensàvem que podia aparèixer qualsevol referència al partit, de manera que ens anirem trobant amb diferents articles, entrevistes o cartes d'alguns dels seus membres. Seran especialment interessants les entrevistes perquè ens permetran observar les diferents opinions que tindran els seus membres respecte a temes concrets. Destacar també les entrevistes realitzades en periòdics d'altres territoris com ara el periòdic català *Avui*.

Però serà sobretot la utilització de les fonts orals les que ens permetran avançar enormement en la investigació. Ja no sols per la informació donada, que també, sinó pel fet de facilitar-nos el contacte amb altres personatges i sobretot deixar-nos accedir als seus arxius personals. Poder contactar amb ells i enregistrar les entrevistes ha suposat, a més de temps i espera, anar recorrent diferents pobles del País Valencià. Com ara València, Castelló o Torrent. Remarquem de tots ells la confiança posada en aquest projecte, l'amabilitat demostrada i la confiança a l'hora de mostrar-nos els seus documents. A més a més, volem destacar la seua generositat amb la donació de part de les seues fonts a la investigació que ací realitzem.

Entre tots els arxius personals que hem tingut la sort de consultar m'agradaria destacar-ne un, ja no sols per la seua quantitat,

sinó per la qualitat i estat de conservació del mateix. L'arxiu d'Albert Sánchez-Pantoja ens ha permés no sols obtenir un nombrós volum de documents doctrinals, sinó a més poder consultar cartes internes del partit, també dels seus dirigents i ens ha servit també per tal d'incrementar el nombre de butlletins del partit consultats, especialment de la primera etapa. Segurament el valor de l'arxiu documental ha motivat el que aquest militant castellanenc de la UDPV escrigués la primera història inèdita de la UDPV (*UDPV. Memòria d'un partit polític valencià*).

Com molt bé indica el títol tracta de reconstruir la història del partit a partir dels seus records com a militant del partit a través de les fonts de què disposa. El caràcter subjectiu de l'obra i les opinions que assenyala l'autor al llarg de l'obra, lluny de restar-li rellevància el que fan és contribuir enormement a la nostra investigació. Per un costat, perquè observem la perspectiva d'un militant que no està en el centre neuràlgic del partit, sinó que es troba a Castelló. Per altre, perquè pertany al sector nacionalista del partit, aleshores té una determinada interpretació sobre alguns fets i perquè aportarà aspectes més de caràcter personal que no es poden trobar a través de les fonts. Per tant, tot i el caràcter inèdit de l'obra degut al seu enorme valor hem decidit donar-li el tractament d'obra bibliogràfica en aquest treball.

Per acabar, sols em queda afegir que tot el que hem comentat fins ací és una petita mostra d'allò que el lector podrà trobar-se en les pàgines que venen a continuació. Esperem i desitgem que les línies que tot seguit comencen puguen contribuir d'alguna manera a resoldre algunes de les qüestions i motivacions per les que un dia es va encetar aquesta investigació alhora que suposen una motivació per a pròxims treballs.

Notes

1. S. M. HUNTINGTON *La tercera ola. La democratización a finales del siglo XX*, Barcelona, Paidós, 1994.
2. J. TUSELL *Historia de España*, Madrid, Taurus, 1998, p. 772.
3. P. YSÀS *Disidencia y subversión. La lucha del régimen franquista por su supervivencia, 1960-1975*, Barcelona, Ed. Crítica, 2004.
4. A. SOTO *Transición y cambio en España. 1975-1996*, Madrid, Alianza Editorial, 2005, p. 31.
5. I. SAZ República, guerra i franquisme, en P. Ruiz (coord.), *Història del País Valencià. Època Contemporània*, vol. V, Barcelona, Edicions 62, 1990.
6. A. SOTO «Transición y...», *op. cit.*, p. 38.
7. P. YSÀS «Disidencia y...», *op. cit.*
8. M. PÉREZ LEDESMA *Nuevos y viejos movimientos sociales*. Congrès: La Transició de la dictadura franquista a la democràcia, Barcelona, 20, 21 i 22 d'octubre de 2005.
9. T. CARNERO *Franquismo y nacionalismos* en J. Pablo Fusi (coord.), *Historia de España de Menéndez Pidal. La época de Franco (1939-1975)*, vol.II, Sociedad, vida y cultura, tom XLI, Madrid, Espasa Calpe, 2001.
10. X. M. NÚÑEZ *Los nacionalismos en la España contemporánea (siglos XIX y XX)*, Barcelona, Hipòtesis, 1999.
11. F. RUBIRALTA *El nuevo nacionalismo radical. Los casos gallego, catalán y vasco (1959-1973)*, Donostia, Tercera Prensa-Hirugarren Prentsa, 1997.
12. J. L. DE LA GRANJA, J. BERAMENDI i P. ANGUERA *La España de los nacionalismos y las autonomías*, Madrid, Síntesis, 2003.
13. Aquest llibre és fruit del treball de recerca de fi de doctorat anomenat *Unió Democràtica del País Valencià: anàlisi del discurs i acció política (1965-1978)*, presentat a la Universitat de València el setembre de 2007.
14. A. COLOMER *Retrobar la tradició. El valencianisme d'inspiració cristiana de la postguerra a la transició*, València, Saó, 1996.
15. X. FERRÉ *Abans i després de nosaltres els valencians*, Barcelona, Curial, 2001.

I. País Valencià (1960-1977): canvis, evolució i transició

Evolució econòmica del País Valencià

El País Valencià serà un dels territoris que a partir de la dècada dels seixanta del segle XX aconseguiran tenir un índex de desenvolupament elevat. Alguns dels motius que expliquen aquest creixement seran similars als que afecten a Espanya, però hi haurà uns altres que seran específics del territori valencià. Els canvis que es varen donar tant en un sentit econòmic, social, cultural com també polític faran que el País Valencià entre en un període de transformacions sense precedents fins aquell moment. Si a inicis del segle XX en el territori vivien un milió i mig de persones, en 1975 el nombre d'habitants estava pròxim als tres milions i mig. Serà sobretot en aquests últims quinze anys quan el país experimentarà l'increment demogràfic més important de tota la seua història recent. La comarca de l'Horta per exemple, la de major dinamisme de totes, experimentarà en aquest moment un creixement demogràfic del 55'6%.¹⁶

Açò es deu al període de transició demogràfica que es viu en les anys cinquanta i que donarà peu a l'entrada en un cicle demogràfic modern, caracteritzat per una davallada de la mortalitat i un increment de la natalitat, tot això acompanyat d'un «boom poblacional» provocat sobretot, per la gent que prové d'altres zones d'Espanya.¹⁷ Aquests canvis no seran aïllats sinó que coincidiran amb un període de desenvolupament econòmic, caracteritzat com explica Mollà, pel pas d'una formació social agromercantilista a una altra en què es desenvolupa el capitalisme industrial.¹⁸